

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ma'lumotlar bazalaridan foydalanish boshlanganidan beri kompaniyalar ma'lumotlar tahliliga kirishni boshladilar, bu esa samaradorlikni sezilarli darajada oshirish imkonini beradi. Ma'lumotlar bazalaridan foydalanishni amalga oshiruvchi kompaniyalar jamlangan ma'lumotlar sifatini nazorat qilishlari kerak. Yaxshi ma'lumotlar to'plamiga ega bo'lish sizga unumdorlikni oshirish uchun kerakli statistik ma'lumotlarni beradi. Ma'lumotlar bazalarining joriy etilishi ham axborot bilan ishlashga yondashuvni standartlashtiradi va uning yo'qolishining oldini oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alfonso-Goldfarb, A. M., Waisse, S., & Ferraz, M. H. (2018). *New proposals for organization of knowledge and their role in the development of databases for history of science*. *Circumscribere: International Journal for the History of Science*, 21, 1. doi:10.23925/1980–7651.2018v21.
2. Baltzan, P., & Phillips, A. (2015). *Business driven information systems*. McGraw-Hill Higher Education.
3. Celko, J. (2014) *Complete Guide to NoSQL. What every SQL professional needs to know about non-relational databases*. Morgan Kaufmann
4. Schultz J., Crawford K., Richardson R. (2019). *Dirty Data, Bad Predictions: How Civil Rights Violations Impact Police Data, Predictive Policing Systems, and Justice*. New York University Law Review.
5. *Ten ways databases run your life*. (2020). Retrieved from <https://www.liquidweb.com/blog/ten-ways-databases-run-your-life>

ТАЪЛИМНИНГ КРЕДИТ-МОДУЛЬ ТИЗИМИДА ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИШЛАШИНING АҲАМИЯТИ

Акбарова Сайёра Шухратовна

Тошкент давлат иқтисодийёт университети таянч докторанти

Аннотация: Мақолада таълимда кредит-модуль тизимини қўллаш билан боғлиқ масалалар, яъни бу тизимда аҳамиятли бўлган мустақил ишлашнинг моҳияти, шакллари, турлари, ўрни ва вазибалари кўрсатилган ҳамда уларнинг таълим иштирокчиларида намоён бўлаётган компетентликларга таъсири ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: кредит-модуль тизими, мустақил таълим, мустақил ишлаш, мустақил иш, индивидуал-ижодий ишлаш, креатив компетенциялар.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепция”га кўра юртимиздаги олий таълим муассасалари босқичма-босқич кредит-модуль тизимига ўтмоқда [1]. Таълимнинг кредит-модуль тизимида талабаларнинг мустақил ишлашига асосий эътибор берилган. Бизга маълумки ўқув жараёни талабаларни мустақил фикр юрита олишга ўргатса, ундай таълимни ривожлантиришга асосланган ўқув-билув жараёни деб қабул қилиш мумкин. Талабаларни мустақил фикрлашга йўналтирилган махсус воситаларни қўллаб, уни фанга қизиқтириш, эркин фикрлашга ўргатиш, ривожлантириш тизими яратиш орқали уларда креатив ғояларни шакллантириш мумкин.

Кредит-модуль тизими, бу — таълимни ташкил этиш жараёни бўлиб, ўқитишнинг модуль технологиялари жамламаси ва кредит ўлчови асосида баҳолаш модели ҳисобланади. Кредит-модуль тамойилида иккита асосий масалага аҳамият берилади: талабаларнинг мустақил ишлашини таъминлаш; талабалар билимини рейтинг асосида баҳолаш.

Кредит-модул тизимида таълим олувчилар ўқув режасида кўрсатилган фанлар (модуллар) бўйича ўқиш натижаларига (кредитларга) эришиш учун маълум миқдордаги ўқиш юкламасини бажаришлари керак бўлади. Кредит-модул тизимида аудитория ва мустақил ўқиш соатлари нисбати ўртача 40 % га 60 % эканлиги, яъни талаба муайян фан бўйича белгиланган ҳар бир соат дарс учун унга дарсдан ташқари бир ярим соат мустақил ўқиши, тайёрланиши учун вақт зарур бўлади [2].

Демак, кредит-модул ўқитиш тизими ҳар бир ўқув модули таркибини тузишга асосланган, ҳамда модулнинг ўқув натижалари ва якуний назоратни кузатиб бориш орқали таълим олувчиларнинг билим, кўникма ва компетенцияларини мунтазам равишда баҳолаб боровчи ўқув дастурини ўзлаштириш жараёнини ташкил этиш тизими ҳисобланади.

Кредит-модул тизимида талабани мустақил таълим олиш, билим олишнинг ижодий йўллари мустақил излаш, педагогга эса креатив ёндашув билан рақамли технологиялар асосида билим бериш каби талабаларнинг креатив компетенциялари ривожлантирилса таълимда сифат пайдо бўлади.

Шу вақтгача мамлакатимиз олий таълим тизимида педагогларнинг асосий вазифалари муайян фанлардан талабаларга билим ва кўникмалар бериш учун маълумотлар қидириб топиш, уларни ўзлаштириш, қайта ишлаш ва талабаларга тарқатишдан иборат бўлган, яъни улар мутахассисларни тайёрлашда лозим бўлган маълумотларни шунчаки қабул қилувчи ва узатувчи вазифасини бажаришган. Талабаларнинг вазифалари эса, аудитория ва лабораторияларда фақат ўқув машғулотларига қатнашиб билим олиш ва ўзлаштиришдан иборат бўлган, яъни уларга етук мутахассис бўлиш учун зарур бўлган илмий-техник янгиликлардан фойдаланиш, таҳлилий ва мантикий фикрлаш, инновацион лойиҳаларни яратиш каби вазифаларни бажаришда ёрдам берувчи мустақил ишлаш кўникмаларини шакллантиришга аҳамият берилмаган.

Кредит-модул тизимида талаба таълим олиши жараёнида масъулиятни маълум даражада ўз елкасига олиши, фан бўйича аудиториядан ташқарида мустақил ишлаш шартдир. Кредит-модул тизимида аудиториядан ташқарида ишлаш ўқитувчидан талабанинг мустақил ишлашини ташкил этишни, мустақил ишлаш учун материаллар ва воситалар беришни ҳамда талабаларнинг ўзлаштириш даражасини назорат қилишнинг самарали усуллари яратиш кераклигини талаб қилади. Талабалардан эса, мутахассис бўлиб шаклланиши учун нафақат материал ва воситалар, балки уларни қайта ишлаш, амалиётга жорий қила олиш малакаларини шакллантирадиган мустақил ишлаш тажриба ва кўникмаларига эга бўлиш талаб этилади.

Кредит-модул тизимида мустақил таълим улушининг ортиши туфайли ўқув жараёнида мустақил таълим олишнинг аҳамияти ортади ва бу келажакда мутахассисларнинг мустақиллиги, ижодий ташаббускорлиги, ҳамда фаоллигини оширишга, ҳар қандай ишни бажаришда инновацион-креатив ёндашишига олиб келади. Бунда талаба доимо ўқитувчи ва курсдошларидан ёрдам ҳамда маслаҳат олиш имкониятига эга бўлади. Бу эса ўзаро ҳамжиҳатликни мустаҳкамлайди ва жамоада ишлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади, натижада бўлажак мутахассисларнинг касбий компетенциялари ривожланади.

Таълимда рақамли технологияларни кенг қўллаш туфайли ахборот ва билимлар доираси тез суръатларда кенгайиб бораётган ҳозирги шароитда барча маълумотларни фақат аудитория машғулотларида таълим олувчиларга етказиш қийиндир. Шунинг учун кредит-модул тизимида мустақил таълим олиш замонавий мутахассис бўлиб етишишнинг муҳим омили ҳисобланади.

Мустақил таълим, талабаларга билим беришда уларни ўз ҳолига ташлаб қўйиш эмас, балки ўқитувчилар томонидан мунтазам бошқариладиган талабаларнинг мустақил фаолиятидир. Ўқув жараёнини сифатини оширишда мустақил таълимнинг роли каттадир. Талаба мустақил таълим унинг манфаати учун олиб борилишини тушуниши керак.

Педагогнинг ўқув жараёнида талабалар билан ҳамкорлиги уларнинг мустақил таълимга ишончини шакллантиради. Маърузаларни анъанавий усулда, яъни фақатгина маълумот бериш билан чекланмасдан, балки муаммоли интерактив усулда олиб борилиши кутилаётган ижобий натижаларга олиб келади [3]. Таълим олувчининг эса мустақил ишлаши олаётган билимига ўзи масъуллигини англатади ва келажакдаги касбий муваффақиятини таъминлайди. Кўп ҳолларда **мустақил иш** ва **мустақил ишлаш** тушунчалари бир ҳил маънода қўлланилади, ваҳоланки улар адабиётда турли маънони англатади. Шунинг учун ушбу тушунчалар мазмуни, моҳияти ҳамда мақсадини аниқлаш лозим.

Мустақил ишлаш жараёнида талаба ўзига берилган маълум топшириқ ёки вазифада кўрсатилган талабларни қониктирадиган мустақил ишни бажаради ва ишланмани, яъни натижани бирор кўринишда тайёрлайди ҳамда тақдим этади.

Мустақил иш, бу – талабанинг муайян ўқув фани бўйича билим, малака ва кўникмаларни аудиториядан ташқарида таълим берувчининг раҳбарлигида ёки индивидуал-ижодий равишда ўзлаштириши учун рақамли технологиялардан фойдаланиб олган илмий маълумотлар ҳамда турли техник воситалар ёрдамида бажарган (ижод қилган ва яратган) ёзма ишлар, дастурий таъминотлар, кўргазмали куроллар, маҳсулотлар, жихозлар каби *моддий ишланмаларидир*.

Мустақил ишлаш, бу – талабанинг муайян ўқув фани бўйича билим, малака ва кўникмаларни аудиториядан ташқарида таълим берувчининг раҳбарлигида ёки индивидуал-ижодий равишда ўзлаштириш ҳамда ошириш учун йўналтирилган *ўқув фаолиятидир*. Мустақил ишлашдан асосий мақсад талабада нафақат муайян фан соҳасида дидактик топшириқларни мустақил бажариш, билимларни ошириш, балки мантикий фикрлаш, ижодий фаоллик, ўқув материални ўзлаштиришда креатив ёндашув каби касбий компетентликни шакллантиришга имкон берувчи амалий топшириқ ва вазифаларни бажаришдир[4].

Юқорида келтирилган тушунчаларни таърифлаш асосида қуйидагиларни айтиш мумкин, яъни “Мустақил иш” ёки “Талабанинг мустақил иши” бу - талабанинг маълум кўринишда тартибга солинган ишланмаларидир (ҳисоб-чизма иши, реферат, курс иши, курс лойиҳаси, битирув иши, магистрлик диссертацияси, тезис ва мақолалар, эссе, кейс-стади ва ҳақозо). “Мустақил таълим ” ва “Мустақил ишлаш” булар талабанинг ўқув фаолиятидир.

Шундай қилиб, олий таълимда кредит- модуль тизимига ўтиш ва ушбу тизим ўқиш жараёнидаги талабанинг мустақил ишлашига кенг ўрин бериш талабаларнинг креатив компетенцияларини ривожлантиришнинг асосий омилидир. Талабаларнинг мустақил ишлаши барча таълим соҳалари (техника, қурилиш, кишлок хўжалик, тиббиёт, ҳуқуқ, педагогика, маданият, санъат ва бошқа соҳалар) бўйича ҳар томонлама комил инсон бўлиб шаклланишида самарали таъсир кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. 824-сон 31.12.2020. Олий таълим муассасаларида таълим жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ тизимни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида <https://lex.uz/docs/5193564>;
2. Усмонов Б.Ш., Хабибуллаев Р.А. Олий ўқув юртларида ўқув жараёнини кредит-модуль тизимида ташкил қилиш. Ўқув қўлланма. Т.: “Tafakkur” нашриёти, 2020 й. 120 бет;
3. Nakimova M. N. Хўжаев, М. Хошимова, М. Хакимова, Г. Очилова, Г. Мусахонова //Архив научных исследований. – 2021;
4. Boltaboyev S.A. Таълим жараёнида мустақил ўқув фаолиятини ташкил этиш механизлари // <https://cyberleninka.ru/article/n/talim-zharayonida-musta-il-uv-faoliyatini-tashkil-etish-mehanizmlari>.